

УДК 355.23:351.746.1

Олег Григорович ТРЕМБОВЕЦЬКИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри тактики прикордонної служби факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби ім. Б. Хмельницького

Олександр Васильович ЛАЗОРЕНКО

кандидат психологічних наук, доцент кафедри тактики прикордонної служби факультету охорони та захисту державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби ім. Б. Хмельницького

АНАЛІЗ УМОВ ВИНИКНЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ЗАВДАННЯ ПРИКОРДОННОГО ВІДОМСТВА У РАЗІ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

*Статтю присвячено вивченню окремих підходів до визначення феномену регіонального збройного конфлікту, охарактеризовано умови, причини та особливості їх виникнення. Розглянуто вплив регіональних збройних конфліктів на національну безпеку України. **Визначено завдання прикордонного відомства у збройному конфлікті на сході нашої держави та його особливості.***

Ключові слова: *регіональний збройний конфлікт, національна безпека, бойове зіткнення, оперативно-бойова діяльність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На практиці збройні конфлікти неминуче несуть руйнівні наслідки для мирного населення, території, де відбуваються бойові дії, та, безумовно, для учасників конфлікту. Конфлікт, який розгорнувся на сході України весною 2014 року, призвів до тисяч смертей, гуманітарної катастрофи в Донбасі та кризи біженців та внутрішньо переміщених осіб. Це не може не впливати на Державну прикордонну службу України (далі – ДПС України) щодо організації оперативно-службової та службово-бойової діяльності органів та підрозділів охорони кордону та захисту національних інтересів держави. Водночас для прийняття відповідних управлінських рішень та забезпечення охорони та захисту кордонів Батьківщини збройні конфлікти, що відбулися і продовжуються, потребують вивчення щодо їх сутності та змісту, причин виникнення та можливих наслідків, передумов переростання в локальні війни, шляхи їх локалізації та припинення. Це сприятиме усвідомленому ставленню до військових конфліктів різних рівнів та допоможе відпрацювати стратегію дій прикордонного відомства в зоні збройного конфлікту для забезпечення реалізації своїх функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Як свідчить аналіз наукових праць, проблема збройних конфліктів і міжнародної безпеки вивчалась вітчизняними та зарубіжними дослідниками в різних галузях науки. Характерною особливістю наукових досліджень у цій сфері завжди було акцентування уваги вчених на спробах з'ясувати основні причини збройних конфліктів та знайти способи їх уникнення, щоб досягти мирного, безкризового співіснування учасників міжнародних відносин.

Питання умов і причин виникнення збройних конфліктів знайшли своє відбиття й одержали подальший розвиток у теорії та практиці насамперед серед політологів та у військових дослідженнях. Багатопланові дослідження проблем збройного зіткнення здійснили І. Арцибасов [2], Е. Колесов [3], В. Мандрагеля [5], А. Манохін [6], М. Мальський, М. Мацяк [7], В. Шарій [10] та ін. У цих дослідженнях зроблено вагомий внесок в оновлення змісту наукового розуміння та інтерпретації

збройних конфліктів, причин їх виникнення, забезпечення мирного співіснування і співробітництва. Незважаючи на те, що кількість опублікованих наукових праць з цієї проблематики невпинно зростає, єдиного і цілісного уявлення щодо регіональних збройних конфліктів та їх найважливіших особливостей досі не сформовано. Крім того, необхідність удосконалення системи охорони державного кордону з урахуванням військової складової потребує конкретизації завдань прикордонного відомства виходячи із загроз національній безпеці України в сучасних умовах, пошуку та впровадження надійних форм і методів охорони державного кордону.

Метою статті є аналіз умов виникнення регіональних збройних конфліктів та визначення завдань ДПС України у разі їх виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В сучасних умовах у світі та його регіонах відмічається зростання кризових ситуацій, результатом яких, як правило, є різні за масштабами воєнні конфлікти. Вони вже перетворились у постійні супутники розвитку міжнародних відносин, впливають на них і створюють серйозну загрозу національній безпеці країн, в тому числі і Україні [3; 10].

«Воєнний конфлікт» – досить поширене поняття, яке використовується як у повсякденні, так і в офіційних документах, наукових працях, публіцистичній літературі. Воно вживається разом з різними предикатами: «обмежений», «локальний», «регіональний», «етнічний», «територіальний», «релігійний», «ракетно-ядерний» тощо. На думку вітчизняних вчених [3; 5; 7; 10], суттєвою ознакою воєнного конфлікту слід вважати масштабність. Згідно з пропонуваною ними базовою типологією воєнних конфліктів, регіональний збройний конфлікт є їх складовою – на відміну від світової практики, де збройний конфлікт розглядається як стадія воєнного конфлікту.

Перш ніж визначити причини та умови виникнення, особливості, регіональних збройних конфліктів, завдання підрозділів прикордонного відомства у разі їх виникнення, необхідно уточнити сутність досліджуваної категорії.

Насамперед, варто зазначити, що у новій редакції Воєнної доктрини України збройний конфлікт визначається як збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [8]. У цьому ж документі визначено і інші терміни, які цікавлять нас з огляду на предмет нашого дослідження, а саме регіональна війна – війна, що охоплює певний регіон (частину континенту) за участю всіх чи більшості держав регіону та з метою досягнення воєнно-політичних цілей, що зачіпають інтереси цих держав [8].

Отже, збройний конфлікт відрізняється від регіональної війни. Збройний конфлікт або військовий інцидент нерідко відбувається внаслідок непорозуміння, випадкового зіткнення, в той час як регіональна війна є наслідком агресивної політики яких-небудь військово-політичних сил, які навмисно провокують військове зіткнення для досягнення своєї мети.

Щодо визначення такого поняття як «регіон», то воно походить від латинського regio – країна, область, простір. Як зазначено в сучасному тлумачному словнику української мови [4], регіон – це певна територіальна одиниця (район, область, зона), що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, геологічними, етнографічними, економічними і т. ін.). Також під регіоном іноді розуміють певну територію, що відрізняється від інших територій за низкою ознак і що володіє деякою цілісністю, взаємозв'язаністю складових її елементів. Багато країн використовують його як термін для позначення територіальних ділень держави. Стосовно України термін найчастіше використовується для позначення територій з кількох адміністративних областей: Південний регіон, Східний регіон, Західний регіон. Щодо сучасних поглядів виділення різних регіонів світу, то найзагальнішими критеріями ці відмінності можна об'єднати в три групи: природні, історичні і соціально-економічні. Оскільки частіше за все збройні конфлікти охоплюють визначену географічну область, яка включає ворогуючі

держави (регіон світу) або якусь локальну територію (регіон) всередині держави, то їх нерідко називають регіональними.

Серед вчених виникали різні тлумачення терміну «регіональний збройних конфлікт», що пов'язано із існуванням різних напрямків дослідження цього феномена та особливостей теоретичних підходів до його визначення. Наприклад, М. З. Мальський та М. М. Мацяк у своєму підручнику ототожнюють збройні конфлікти з війнами, вказуючи, що це є цілеспрямовано організованими зіткненнями збройних сил конфліктуючих сторін з метою завдання максимально можливої шкоди та знищення військового та господарського потенціалу противника [7].

В. Шарий визначає його як форму розв'язування (вирішення) політичних, соціальних, територіальних, етнічних, релігійних (конфесійних) та інших протиріч між конфліктуючими сторонами із застосуванням воєнної сили з різними політичними цілями і масштабом воєнних дій [10]. Сутністю воєнного конфлікту є збройне зіткнення між угрупованнями військ (сил) сторін, а змістом сукупність воєнних (бойових) дій тактичного і оперативного рівня, які організуються і проводяться по єдиному плану і замислу для досягнення воєнно-політичних цілей.

На думку деяких дослідників, військовий конфлікт – це форма міждержавного конфлікту, яка характеризується таким зіткненням інтересів сторін протиборства, які для досягнення своєї мети використовують у різному ступені обмежені воєнні засоби [1]. Автори визначають, що збройний конфлікт – це конфлікт між середніми і великими соціальними групами, в якому сторони використовують озброєння (збройні формування), виключаючи збройні сили. Тут ми бачимо певні протиріччя між думкою науковців та реальним використанням збройних сил держав у збройних конфліктах.

Інші автори називають воєнним конфліктом протиріччя між суб'єктами воєнно-стратегічних відносин, підкреслюючи ступінь загострення цих протиріч і форму їх розв'язання (з використанням в обмежених масштабах збройних сил) [6, с. 11-12]. Військові експерти під збройним конфліктом розуміють будь-який конфлікт із застосу-

---

ванням зброї. Також серед військових фахівців існує поняття обмеженого збройного конфлікту, конфлікту, пов'язаного із зміною статусу тої чи іншої території, яка підпадає під інтереси держави із застосуванням засобів збройної боротьби.

За результатами аналізу науково-педагогічної літератури, можна визначити, що в широкому розумінні під збройним конфліктом науковцями розуміється будь-яка військова акція з застосуванням військової сили. В вузькому сенсі він являє собою відкрите збройне протистояння, частіше за все на державному кордоні, пов'язане з її порушенням, утиском суверенітету тої або іншої держави, або ж те, яке виникло на ґрунті політичних протиріч всередині держави.

На підставі проведеного аналізу регіональним збройним конфліктом ми будемо називати збройний конфлікт між двома і більше державами, який стосується обстановки в конкретному регіоні та найчастіше відбувається з прямою або опосередкованою участю великих держав або із залученням воєнно-політичних об'єднань міжнародного характеру. Він може призвести до збільшення масштабів застосування зброї, в тому числі зброї масового знищення, що здатне породжувати загрозу глобалізації конфлікту, втягування в нього ядерних держав. Розпочинається він, як правило, раптово, без офіційного оголошення про військові дії, ведеться невеликими силами та засобами. Його політична мета обмежена, а тривалість невелика. Особлива небезпека сучасних регіональних збройних конфліктів полягає у все більшій доступності сучасних засобів масового ураження.

Часто регіональні збройні конфлікти використовувались для здійснення силового тиску на ймовірного або потенційного противника. Саме цим можна пояснити політику втручання Російської Федерації в регіональних конфліктах під приводом захисту «національних інтересів», «руського миру», «російськомовних громадян», конфлікт у Донецькій та Луганській областях яскраве тому підтвердження. Особливістю цього конфлікту є безпосередня близькість до кордону з Російською Федерацією, проведення диверсій, агресивна інформаційно-психологічна підготовка, профінансовані спецслужбами масові протестні акції «мирного» населення, залучення

армійських частин всіх родів військ, низки силових та правоохоронних структур, в тому числі прикордонного відомства. Особливе й виключно специфічне значення ДПС України, як правоохоронного органу спеціального призначення, у забезпеченні національної безпеки нашої держави змушує реагувати на події, що відбувається на державному кордоні. Саме з цієї причини нагальною є потреба в аналізі суті та змісту регіональних збройних конфліктів, виявлення їх впливу на національну безпеку України, а також визначення деяких напрямків забезпечення її національної безпеки на державному кордоні.

Жоден з регіональних збройних конфліктів не є точною копією іншого, а завжди характеризується притаманними тільки йому особливостями, як щодо причини виникнення, засобів, складу конфліктуючих сторін, так і за специфікою перебігу. Власне тому, як зазначають науковці [6; 7], будь-які типологізаційні схеми, очевидно, є доволі штучними, що однак зовсім не означає відсутності потреби в них.

Можна цілком погодитись з думкою В. Золотарьова, що за основу класифікації сучасних локальних війн і збройних конфліктів необхідно брати кількісні показники, такі як розмах і тривалість воєнних дій; площа території, на якій розгортається конфлікт; кількість держав, які перебувають у стані війни; кількість залучених військ тощо [9, с. 23]. *Тому найчастіше науковці представляють певну класифікацію регіональних збройних конфліктів, що базується на таких поширених та апробованих критеріях, як: засоби, склад сторін що приймають участь в конфлікті, географічні масштаби, тривалість тощо.*

За засобами конфлікти традиційно прийнято ділити на збройні та незбройні, оскільки власне використання чи невикористання збройних сил у розв'язанні міжнародних суперечностей визначає собою його найголовніші специфічні риси.

У контексті нашого дослідження заслугове на увагу два найбільш поширених варіанти їх виникнення, які запропонували М. З. Мальський та М. М. Мацяк [7]:

вибух локального конфлікту призводить до поступового втягнення третіх держав до нього, тим самим розширюючи не тільки склад учасників, але й його географічні межі та ресурсні масштаби. Прикла-

дом такого конфлікту є Центральноамериканський 70—80-х років ХХ ст., у який у той чи інший спосіб втягнулись усі держави регіону, а також опосередковано США, СРСР та Куба;

держави регіону задовго до виникнення конфлікту групуються у складі ворогуючих коаліцій, які в момент вибуху конфлікту одразу вступають у боротьбу згідно з наперед розробленими планами, як, власне, вибухнули обидві світові війни.

Доцільно зазначити, що причинами поширення регіональних збройних конфліктів можуть виступати:

- розбіжність адміністративно-політичних кордонів з етнічними;
- соціально-політичні передумови;
- сепаратизм;
- територіальні протиріччя;
- національний менталітет (егоїзм) того чи іншого етносу;
- боротьба за владу;
- економічні суперечки.

На підставі аналізу теоретико-методологічних підходів щодо вивчення регіональних збройних конфліктів можна зробити висновки, що вони отримують поширення:

- у прикордонних районах суміжних держав;
- в окремих невеликих географічних пунктах відносно їх приналежності;
- на невеликих територіях конфліктуючих сторін.

Щодо основних особливостей *регіональних збройних конфліктів сучасності*, то ними є [2; 6]:

- мережева структура бойових дій (шляхом проведення локальних воєнних дій, диверсійних операцій тощо);
- відсутність класичної лінії фронту;
- відсутність чітко розрізняваних комбатантів (однакова воєнна форма, зброя, техніка, військові відзнаки);
- якісна відмінність засобів і методів боротьби у сторін, які протистоять, за умови точкового характеру бойових дій (як з боку терористів, так і збройних сил держав, що здійснюють антитерористичні операції);

якісна відмінність сил у сторін, які протистоять, оскільки військовий потенціал терористичних чи повстанських організацій на декілька порядків нижчий за потенціал регулярних військових формувань, що зумовлює використання різних тактичних операцій (терористичних актів, диверсій, точних авіаційних ударів, спеціальних операцій, масових облав та обшуків);

спрямованість дій обох сторін на досягнення максимального інформаційного ефекту від здійснення диверсійних чи контртерористичних операцій;

інтернаціоналізація збройного конфлікту (залучення міжнародних терористичних та злочинних організацій, що виступають воюючою стороною, найманців з третіх країн);

збільшення жертв серед цивільного населення (зокрема, під час здійснення терористичних актів чи етнічних чисток).

Як відомо, у питаннях забезпечення територіальної цілісності та недоторканості державних кордонів нашої держави головна роль відводиться ДПС України, головним завданням якої є забезпечення недоторканості державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні. Тому зупинимось детальніше на завданнях ДПС України у збройному конфлікті на сході нашої держави.

Сучасна оперативно-бойова діяльність прикордонного відомства характеризується спрямованістю на забезпечення високої готовності до виконання покладених на нього функцій в умовах загострення військово-політичної обстановки, вирішення поточних завдань, що виникають у зв'язку із зміною обстановки, високою відповідальністю за виконання службових завдань, що пов'язано із постійним ризиком, необхідністю застосування зброї та бойової техніки. Слід зазначити, що основні функції службової діяльності на державному кордоні виконують підрозділи охорони державного кордону: відділи прикордонної служби, оперативно-бойові прикордонні комендатури, окремі комендатури швидкого реагування, мобільні прикордонні застави.

Враховуючи практичний досвід та вимоги, які ставляться перед прикордонним відомством, завдання, які виконують підрозділи охорони державного кордону в умовах бойового зіткнення, можуть бути згруповані у наступні положення:

припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження державного кордону України на визначеній ділянці державного кордону;

охорона (посилення охорони) та захист визначеної ділянки державного кордону на адміністративній межі Херсонської області з тимчасово окупованою територією України, у контрольованому прикордонному районі, в смузі безпеки району проведення антитерористичної операції;

локалізація нестандартних (кризових) ситуацій на державному кордоні, у пунктах пропуску через державний кордон, на адміністративній межі Херсонської області з тимчасово окупованою територією України, контрольних пунктах в'їзду-виїзду та на об'єктах ДПС України на визначеній ділянці відповідальності;

припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на визначеній ділянці державного кордону або на адміністративній межі Херсонської області з тимчасово окупованою територією України;

участь у взаємодії з підрозділами Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших військових формувань у відбитті вторгнення або нападу на територію України підрозділів збройних сил іншої держави або групи держав;

участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

участь спільно із органами внутрішніх справ та іншими правоохоронними органами у боротьбі з тероризмом і виконання інших покладених на них завдань;

виконання інших завдань, визначених законодавством України.

Під час здійснення службово-бойової діяльності в умовах постійної загрози бойового зіткнення завдання для підрозділів охорони кордону можуть бути конкретизовані рішенням Голови ДПС України,

начальника регіонального управління, начальника прикордонного загону.

Висновки. Таким чином, ми, ґрунтуючись на висновках багатьох дослідників, визначаємо регіональний збройний конфлікт як збройний конфлікт між двома і більше державами, який стосується обстановки в конкретному регіоні та найчастіше відбувається з прямою або опосередкованою участю великих держав або із залученням військово-політичних об'єднань міжнародного характеру. Їх небезпека ускладнюється тим, що сторони протистояння не завжди дотримуються міжнародних правил і норм ведення військових дій.

Сьогодні поняття регіональний збройний конфлікт отримало якісно нове наповнення по змісту бойових дій, кількісно-якісним показникам і типам протиріч, що вирішуються. Зміни у змісті регіональних збройних конфліктів впливають не лише на будівництво і розвиток Збройних Сил України, а й на перспективи розвитку ДПС України, на їх функції та завдання не тільки з питань оборони держави ззовні, але й захисту територіальної цілісності та забезпечення національної безпеки держави на державному кордоні. Врахування особливостей і специфіки розвитку регіональних збройних конфліктів має сприяти розумінню їх природи та вдосконаленню механізмів по їх запобіганню та нейтралізації.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Напрямок подальших наукових пошуків може стати розробка шляхів подальшого розвитку ДПС України для забезпечення постійної готовності та можливості адекватного реагування на зовнішні загрози територіальної цілісності держави, які можуть виникати для України в XXI столітті.

Список використаної літератури

1. Анциулов А. Я. Конфликтология / А. Я. Анциулов, А. И. Шипилов : Учебник для вузов. - М. : ЮНИТИ, 1999. - С. 534.
2. Арцибасов И. Н. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия / И. Н. Арцибасов, С. А. Егоров. - М. : Междунар. отношения, 1989. - 245 с.

3. Колесов Е. Інформаційна боротьба як засіб досягнення мети в сучасних збройних конфліктах / Е. Колесов // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. / Ін-т історії України. - К., 2007. - Вип. 11. - С. 462-466.

4. Кусайкіна, Н. Д. Сучасний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] / Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник. - Режим доступу : <http://metodportal.net/node/1045>

5. Мандрагеля В. Війни (збройні конфлікти) ХХІ ст.: зміна базових парадигм / В. Мандрагеля // Людина і політика. - 2002. - № 5. - С. 84-91.

6. Манохин А. В. Военные конфликты: теория, история, практика: Учебное пособие / А. В. Манохин, В. С. Ткачев М. : 1994. - 367 с.

7. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацяк. — 4-те вид., переробл. і доповн. — К. : Знання, 2011. — 406 с.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : указ Президента України від 24 вересня 2015 року №555/2015 [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443> - Назва з екрана.

9. Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века / Под ред. В. А. Золотарёва - М.: Кучково поле, Полиграфресурсы, 2000. - 576 с.

10. Шарій В. Висновки з балканської війни. Чому навчила Україну балканська криза та інші конфлікти / В. Шарій // Міжнародна безпека. Журнал Науково-технічного центру експорту та імпорту спецтехнологій, техніки та матеріалів, корпорація «Таско». - 1999. №1. - С. 45-49.

Рецензент: доктор військових наук, професор Кириленко В. А.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2015

Трембовецкий О. Г., Лазоренко А. В. Анализ условий возникновения региональных вооруженных конфликтов и задачи пограничного ведомства в случае их возникновения

Аннотация: статья посвящена изучению отдельных подходов к определению феномена регионального вооруженного конфликта, охарактеризованы условия, причины и особенности их возникновения. Рассмотрено влияние региональных вооруженных

конфликтов на национальную безопасность Украины. Определены задачи пограничного ведомства в вооруженном конфликте на востоке нашей страны и его особенности.

Ключевые слова: *региональный вооруженный конфликт, национальная безопасность, боевое столкновение, оперативно-боевая деятельность.*

Trembovetskiy O.G., Lazorenko O.V. **Regional armed conflicts conditions beginning analysis and Frontier Department tasks in case of their rise**

The article is devoted to the separate approaches studying to the regional armed conflicts phenomena determination. The conditions, reasons and their peculiarities appearance are characterized. The research importance-considersthat armed conflicts influence on the Frontier Service organs and units operative-service activityand State national interests defense. The State Border defense system improvement necessity,accounting military constitution, demands to concretize Frontier Service Department tasks proceeding from Ukraine National security threats in modern conditions, searching and finding the State Border protection effective forms and methods.

Basing on scientific sources analysis, regional armed conflict is the armed conflict between two or more countries, which concerns the situation at the certain region and mostly happens by the strait or indirect assistance of the great states or with the international character military-political assistance corporations. None of regional armed conflicts is similar with another. It is always characterized by its own peculiarities as of the origin reasons, means and conflict sides` membership also as to the circumstances peculiarities. It is presented the regional armed conflicts classification, which is based on such widespread and tested criterions as: means, sides` structure which takes parts in conflict, geographical scale, continuation, etc.

It is also determined the regional armed conflicts peculiarities in the East of our State, among which are: the direct proximity to the Russian Federation Border, sabotage activity, aggressive media-psychological attacks, financed by the special services, mass-sabotage “peace” inhabitants demarch-

---

es, different units army forces, coercive and law structures use, including Frontier Service Department, etc.

It is characterized the regional armed conflicts variants origination and defined the reasons of their wide-spreading. Basing on the theoretical-methodological approaches analysis to the regional armed conflicts, it is studied their peculiarities of nowadays.

According to the practical experience and demands, which are made Frontier Service Department responsibility, it is also defined the realizing tasks for the State Border Protection units in the case of armed collisions.

It`s also defined that the regional armed conflicts development specification and peculiarities accounting have to render their origin assistance and improve their mechanisms prevention and neutralization.

Keywords: regional armed conflicts, National security, armed threat, operative-service activity.